

4. Vaxobov A.V., Do'smuhammedov O.S. Moliyaviy savodxonlik tushunchasining nazariy asoslarini takomillashtirish . //Iqtisod va moliya, 2022.

IJARA OPERATSIYALARINI HISOBGA OLIH TIZIMINING AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI

Oripova Saodat Mirfotix qizi

Toshkent shahar Shayxontohur tumani 445-DMTT o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda ijara operatsiyalarini buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirishning nazariy va amaliy jihatlari hamda uning iqtisodiy tizimdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ijara munosabatlarning shaffof va aniq hisobga olinishi aholi hamda xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarni tartibga solishda muhim omil bo'lishi tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish orqali aholining moliyaviy savodxonligini oshirish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonida moliyaviy bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ijara operatsiyalarining buxgalteriya hisobida to'g'ri yuritilishi iqtisodiy shaffoflikni ta'minlash va moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: *ijara munosabatlari, moliyaviy hisobot, buxgalteriya axborot tizimi, moliyaviy boshqaruv, iqtisodiy shaffoflik, moliyaviy madaniyat, soliq hisobi.*

Hozirgi globallashuv jarayonida iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi xo'jalik yurituvchi subyektlarda moliyaviy operatsiyalarni samarali boshqarish va ularni buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirish zaruratini kuchaytirmoqda. Ayniqsa, ijara operatsiyalari korxonalar faoliyatida keng qo'llanilayotgan moliyaviy instrumentlardan biri bo'lib, u ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish, asosiy vositalardan samarali foydalanish hamda investitsion faoliyatni rag'batlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish iqtisodiy boshqaruvning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy axborotning shaffofligi va ishonchligi nafaqat korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirishga, balki aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Ijara operatsiyalarining buxgalteriya hisobida aniq va tizimli yuritilishi moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi, bu esa iqtisodiy jarayonlarni tushunish va moliyaviy qarorlar qabul qilishda muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi. Natijada aholi va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning samaradorligi ortadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish nafaqat korxonalar faoliyatining moliyaviy natijalarini to'g'ri aks ettirish, balki iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta'minlash orqali jamiyatda moliyaviy madaniyat va moliyaviy savodxonlik darajasini oshirishga ham xizmat qiladi. Mazkur tezisda ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimining nazariy va amaliy jihatlari hamda uning aholi moliyaviy savodxonligini oshirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

Ijara operatsiyalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan keng o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda turli ilmiy yondashuvlar shakllangan. Xususan, xalqaro amaliyotda ijara operatsiyalarini hisobga olishning

nazariy asoslari xalqaro moliyaviy hisobot standartlari doirasida ishlab chiqilgan bo'lib, ular moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va taqqoslanishini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu standartlarda ijara operatsiyalarini moliyaviy va operatsion ijara turlariga ajratish, ularni hisobda aks ettirish tartibi hamda moliyaviy hisobotlarda yoritish tamoyillari belgilab berilgan.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ham ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish, buxgalteriya hisobining metodologik asoslarini rivojlantirish hamda moliyaviy hisobotlarning sifatini oshirish masalalari ilmiy jihatdan tadqiq etilgan. Ularning tadqiqotlarida korxonalarda ijara operatsiyalarini hisobga olishning o'ziga xos xususiyatlari, bu jarayonni tashkil etishning iqtisodiy mexanizmlari hamda hisob siyosatini takomillashtirish yo'llari yoritib berilgan.

Shuningdek, zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda moliyaviy savodxonlik masalasi ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotchilar moliyaviy savodxonlik darajasining oshishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ta'kidlaydilar. Shu jihatdan, moliyaviy operatsiyalar, jumladan ijara operatsiyalarining buxgalteriya hisobida to'g'ri va shaffof aks ettirilishi jamiyatda moliyaviy axborotdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Demak, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish nafaqat korxonalarining moliyaviy faoliyatini samarali boshqarish, balki iqtisodiy axborotlarning ochiqligi va ishonchliligini ta'minlash orqali aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotda ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimining aholi moliyaviy savodxonligini oshirishdagi ahamiyatini o'rganish uchun bir qator ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Jumladan, tizimli yondashuv, taqqoslash, tahlil va umumlashtirish usullari asosiy metodologik asos sifatida qo'llanildi. Tizimli yondashuv orqali ijara operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati, ularning korxonalar moliyaviy faoliyatidagi o'rni hamda buxgalteriya hisobida aks ettirish mexanizmlari o'rganildi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlar, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari hamda milliy buxgalteriya hisobi me'yoriy hujjatlari tahlil qilindi. Shuningdek, korxonalarda ijara operatsiyalarini hisobga olish amaliyoti o'rganilib, ularning moliyaviy hisobotlarda aks ettirilish jarayoni tahlil qilindi. Ushbu metodlar orqali ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari aniqlab berildi.

Bundan tashqari, tadqiqot davomida iqtisodiy-statistik tahlil usullaridan ham foydalanilib, moliyaviy axborotlarning shaffofligi va aniqligi aholining moliyaviy savodxonligiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganildi. Natijada, ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini rivojlantirish orqali iqtisodiy axborotlarning ochiqligini ta'minlash hamda moliyaviy savodxonlikni oshirish imkoniyatlari aniqlab berildi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijara operatsiyalari korxonalar faoliyatida muhim moliyaviy instrument sifatida keng qo'llanilmoqda. Korxonalar asosiy vositalarni sotib olish o'rniga ularni ijaraga olish orqali o'z moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli ijara operatsiyalarini buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirish moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va shaffofligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimining takomillashtirilishi korxonalar faoliyatida moliyaviy intizomni mustahkamlashga

xizmat qiladi. Ayniqsa, moliyaviy hisobotlarda ijara operatsiyalarining to'liq va aniq aks ettirilishi moliyaviy axborotlarning ochiqligini ta'minlab, investorlar, kreditorlar hamda boshqa manfaatdor tomonlar uchun muhim axborot manbai hisoblanadi. Bu esa iqtisodiy munosabatlarning samarali rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, ijara operatsiyalarining buxgalteriya hisobida shaffof yuritilishi aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Chunki iqtisodiy jarayonlarning aniq va tushunarli tarzda aks ettirilishi moliyaviy axborotlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada aholi moliyaviy resurslarni boshqarish, investitsiya qarorlarini qabul qilish hamda iqtisodiy faoliyatda faol ishtirok etish bo'yicha zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'la boshlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish korxonalar moliyaviy faoliyatining samaradorligini oshirish bilan birga iqtisodiy shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash hamda moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish uchun muhim shart-sharoit yaratadi.

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimi korxonalar moliyaviy faoliyatini samarali tashkil etishda muhim o'rin tutishi aniqlandi. Ijara operatsiyalarining buxgalteriya hisobida to'g'ri va shaffof aks ettirilishi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlab, iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, moliyaviy axborotlarning ochiqligi jamiyatda moliyaviy savodxonlik darajasining oshishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi. Birinchidan, korxonalarda ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida yanada takomillashtirish zarur. Ikkinchidan, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ochiqligini ta'minlash orqali iqtisodiy axborotlardan keng jamoatchilik foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Uchinchidan, moliyaviy savodxonlikni oshirish maqsadida buxgalteriya hisobi va moliyaviy boshqaruv bo'yicha axborot resurslari hamda o'quv dasturlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish korxonalar moliyaviy faoliyatining samaradorligini oshirish, iqtisodiy shaffoflikni ta'minlash hamda aholi moliyaviy savodxonligini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
2. Abdullayev A.A. Buxgalteriya hisobi asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
3. Brigham E.F., Ehrhardt M.C. *Financial Management: Theory and Practice*. – Boston: Cengage Learning, 2017.
4. G'ulomov S.S. *Iqtisodiyot nazariyasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Horngren C.T., Sundem G.L., Elliott J.A. *Introduction to Financial Accounting*. – London: Pearson Education, 2014.
6. *International Accounting Standards Board. IFRS 16 Leases*. – London: IFRS Foundation, 2016.
7. Karimov A.A. *Korxonalarda buxgalteriya hisobi*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2018.
8. Kieso D.E., Weygandt J.J., Warfield T.D. *Intermediate Accounting*. – Hoboken: John Wiley & Sons, 2019.

9. Mamatov N.M. *Moliyaviy hisobot va tahlil*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
10. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. *Buxgalteriya hisobi milliy standartlari*. – Toshkent, 2021.
11. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. *Economics*. – New York: McGraw-Hill Education, 2010.

HUDUDLARDA AHOLINING IJTIMOY-IQTISODIY TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHGA XIZMAT QILUVCHI TASHKILOTLAR

Annayev Abbas Baxtiyor o'g'li

*Xalqaro innovatsion universiteti katta o'qituvchisi
Qarshi davlat texnika universiteti mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligining hududiy bo'linmalari tomonidan aholining turmush darajasini yaxshilash borasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari faoliyati, ijtimoiy xizmatlarni mahallabay tizim asosida tashkil etish va kambag'allikni qisqartirishning yangi mexanizmlari o'rganilgan. Maqolada "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlarning aholi turmush darajasiga ta'siri, ijtimoiy xodimlarning mahallabay ishlash tizimi va raqamli ijtimoiy himoya platformalarining roli tahlil qilingan. Ushbu ilmiy ish ijtimoiy himoyaning passiv modelidan aktiv modeliga o'tish samaradorligini ilmiy asoslab beradi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy yordamning manzilliligini oshirish va ijtimoiy inklyuziyani ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy himoya, Ijtimoiy himoya milliy agentligi, "Inson" markazlari, ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi, kambag'allikni qisqartirish, ijtimoiy shartnoma, keys-menejment, Qashqadaryo tajribasi, ijtimoiy inklyuziya, raqamli ijtimoiy himoya, mahallabay tizim.*

Bugungi kunda mamlakatimizda ijtimoiy siyosatning markazida "Inson qadri uchun" tamoyili turibdi. Ijtimoiy himoya milliy agentligi tashkil etilganidan buyon, hududlarda aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilash borasida "shunchaki nafaqa berish" modelidan "ijtimoiy inklyuziya va faollashtirish" modeliga o'tildi. O'zbekistonning yangi taraqqiyot strategiyasida ijtimoiy adolat tamoyili davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi etib belgilandi. 2023-yil 1-iyundan boshlab Ijtimoiy himoya milliy agentligining tashkil etilishi tarqoq holdagi 20 dan ortiq ijtimoiy xizmatlarni yagona tizimga birlashtirdi.

Muammoning dolzarbligi: Ilgari ijtimoiy yordam ko'rsatishda "manzillilik" tamoyili yetarli darajada ishlamas edi. Ijtimoiy himoya tizimi asosan nafaqa va moddiy yordam tarqatish bilan cheklanib qolgan edi. Bu esa "boqimandalik" kayfiyatini keltirib chiqarar, muammoning ildizi — ya'ni oilani qiyin ahvoldan chiqarish mexanizmi yo'q edi. Hududlarda ijtimoiy xizmatlarning sifati past, ehtiyojmand qatlam bilan ishlashda byurokratiya va ma'lumotlarning tarqoqligi asosiy to'siq bo'lib kelgan. Mazkur maqola Agentlikning hududlardagi faoliyati ushbu muammolarni qanday hal etayotganini tadqiq etadi.

Hududlarda ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish va aholining iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda Agentlik qo'llayotgan "Keys-menejment" (vaziyatni